

Demografické východiská rozvoja regiónov a politiky kvality v Slovenskej republike¹

Tatiana Košútová²

Demographic Assumptions of Regional Development and Quality Policy in the Slovak Republic

Abstract

The purpose of Common Agricultural Policy (CAP) is to support production of quality and particularly safe food products. CAP at the same time respects diversity of European agricultural traditions by means of system of quality policy. The quality policy of EU is a quality development philosophy of unique and traditional agricultural products. This philosophy is meant to be an important tool of rural area development. This contribution includes an analysis of demographic development in Slovak Republic which is a determining factor of rural area development as well as of quality policy.

Key words

Demographics, natality, mortality, natural increase, aging index, life expectancy

JEL Classification: J10

Úvod

Úlohou poľnohospodárov je vyrábať kvalitné a bezpečné potraviny pri zachovaní ekologickej rovnováhy. Spoločná poľnohospodárska politika EÚ podporuje rozmanitosť a kvalitu, pričom súčasne rešpektuje širokú rôznorodosť európskych poľnohospodárskych tradícií aj prostredníctvom systému politiky kvality. Politika kvality EÚ je filozofia rozvoja kvality originálnych, tradičných poľnohospodárskych výrobkov a potravín a zároveň je filozofiou, ktorá podporuje kultúrne tradície a regióny, v ktorých sa tieto výrobky vyrábajú. V rámci Politiky kvality Európska únia akceptuje, chráni, podporuje, registruje a kontroluje výrobky označené ako chránené označenie pôvodu, chránené zemepisné označenie a zaručená tradičná špecialita. Vytvorenie účinnej ochrany špecifických výrobkov s týmito označeniami znamená nielen na úrovni Európskej únie, ale aj v celosvetovom meradle zachovanie kultúrnych, sociálnych a spoločenských hodnôt. Systém politiky kvality je navyše významným nástrojom rozvoja poľnohospodárstva a vidieka ako celku, pretože práve vidiecke oblasti vytvárajú vysokú pridanú hodnotu týchto špecifických výrobkov. Vo veľkej miere ich k tomu predurčujú geografické a klimatické podmienky, tradície a ľudský potenciál. Pre politiku kvality a aj pre rozvoj vidieka ako celku bude v budúcnosti čoraz dôležitejšie, s ohľadom na demografický vývoj a jeho prognózy, efektívne a udržateľné využívanie všetkých zdrojov vráta-

¹ The paper is an output of the project VEGA number 1/0635/14 *Status and prospects of development of the organic food market, traditional and regional foods in Slovakia.*

² Ing. Tatiana Košútová, PhD.; Ekonomická univerzita v Bratislave, Obchodná fakulta, Katedra tovaroznalectva a kvality tovaru, Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava; E-mail: tatiana.kosutova@euba.sk

ne tých ľudských. Kľúčovým v tejto skúmanej oblasti môže byť hľadanie a pochopenie súvislostí medzi demografickým vývojom a udržateľnosťou pracovných miest v poľnohospodárstve.

1 Metodika práce

Cieľom príspevku je analýza demografického vývoja v SR podľa krajov ako určujúceho faktora rozvoja vidieka v širšom chápaní a politiky kvality v užšom zmysle slova, ktorá tematicky korešponduje s riešeným grantovým projektom „Stav a perspektívy rozvoja trhu biopotravín, tradičných a regionálnych potravín na Slovensku“. Článok porovnáva demografické údaje podľa zistení Štatistického úradu SR a na verejne dostupných webových stránkach uvedených v zozname použitej literatúry. Úvodom predstavuje administratívne usporiadanie Slovenskej republiky na 8 krajov a k tomu patriace okresy jednotlivých krajov. Ťažisko článku tvorí analýza vybraných základných ukazovateľov demografického vývoja podľa členenia obyvateľov Slovenskej republiky na kraje. Pri skúmaní danej problematiky boli použité najmä tieto vedecké metódy: analýza a syntéza, indukcia a dedukcia, abstrakcia, komparácia.

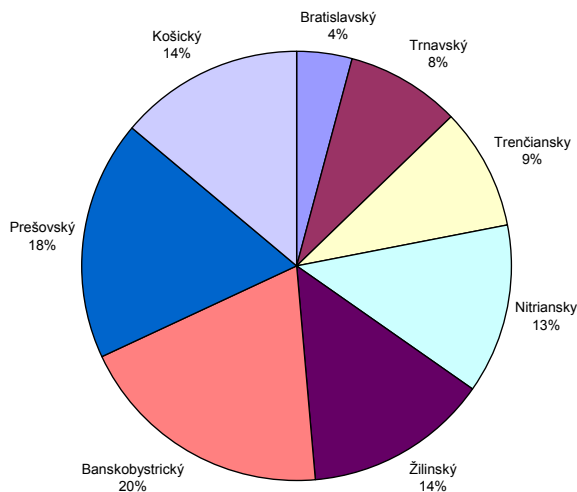
2 Výsledky a diskusia

Územie Slovenskej republiky, ktoré je rozdelené do 8 krajov (Bratislavský, Trnavský, Trenčiansky, Nitriansky, Žilinský, Banskobystrický, Prešovský, Košický), zaberá rozlohu 49 036 km². Najväčším krajom s rozlohou 9 454 km² je kraj Banskobystrický, najmenším s rozlohou 2 052,62 km² je kraj Bratislavský. Rozlohu jednotlivých krajov v SR dokumentuje tabuľka 1 a podiel jednotlivých krajov na celkovej rozlohe SR graf 1.

Tab. 1 Rozloha krajov v Slovenskej republike

	Bratislavský	Trnavský	Trenčiansky	Nitriansky	Žilinský	Banskobystrický	Prešovský	Košický
Rozloha v km ²	2 052,62	4 146,4	4 502	6 343,8	6 808	9 454	8 973	6 755

Zdroj: Spracované podľa údajov ŠÚ SR

Graf 1 Podiel krajov na celkovej rozlohe Slovenskej republiky

Zdroj: Spracované podľa údajov ŠÚ SR

Podľa počtu okresov v jednotlivých krajoch sú najväčšími krajoimi Banskobystrický a Prešovský, ktoré majú po 13 okresov. Trnavský kraj a Nitriansky kraj patria s počtom 7 okresov v kraji k najmenej početným v Slovenskej republike. Počty okresov v jednotlivých krajoch a jednotlivé okresy príslušných krajov sú uvedené v tabuľke 2.

Tab. 2 Prehľad počtu okresov v jednotlivých krajoch a prehľad okresov príslušných krajov v SR

Kraje v SR	Počet okresov	Okresy príslušného kraja v SR
Bratislavský	8	Bratislava I, Bratislava II, Bratislava III, Bratislava IV, Bratislava V, Malacky, Pezinok, Senec
Trnavský	7	Dunajská Streda, Galanta, Hlohovec, Piešťany, Senica, Skalica, Trnava
Trenčiansky	9	Bánovce nad Bebravou, Ilava, Myjava, Nové Mesto nad Váhom, Partizánske, Považská Bystrica, Prievidza, Púchov, Trenčín
Nitriansky	7	Komárno, Levice, Nitra, Nové Zámky, Šaľa, Topoľčany, Zlaté Moravce
Žilinský	11	Bytča, Čadca, Dolný Kubín, Kysucké Nové Mesto, Liptovský Mikuláš, Martin, Námestovo, Ružomberok, Turčianske Teplice, Tvrdošín, Žilina
Banskobystrický	13	Banská Bystrica, Banská Štiavnica, Brezno, Detva, Krupina, Lučenec, Poltár, Revúca, Rimavská Sobota, Veľký Krtíš, Zvolen, Žarnovica, Žiar nad Hronom

Prešovský	13	Bardejov, Humenné, Kežmarok, Levoča, Medzilaborce, Poprad, Prešov, Sabinov, Snina, Stará Ľubovňa, Stropkov, Svidník, Vranov nad Topľou
Košický	11	Gelnica, Košice I, Košice II, Košice III, Košice IV, Košice-okolie, Michalovce, Rožňava, Sobrance, Spišská Nová Ves, Trebišov

Zdroj: Spracované podľa údajov ŠÚ SR

K najzákladnejším ukazovateľom, ktoré charakterizujú *demografický vývoj*, patria najmä: počet narodených detí, počet zomretých osôb a prírastok, resp. úbytok obyvateľstva. Stav a vývoj obyvateľstva za sledované obdobie dokresľujú niektoré ďalšie ukazovatele, napr. počet sobášov, počet rozvodov, počet potratov, počet migrantov, index starnutia, stredná dĺžka života pri narodení a pod.

Základné ukazovatele demografického vývoja v SR podľa členenia na kraje (stav k 31. 12. 2013)

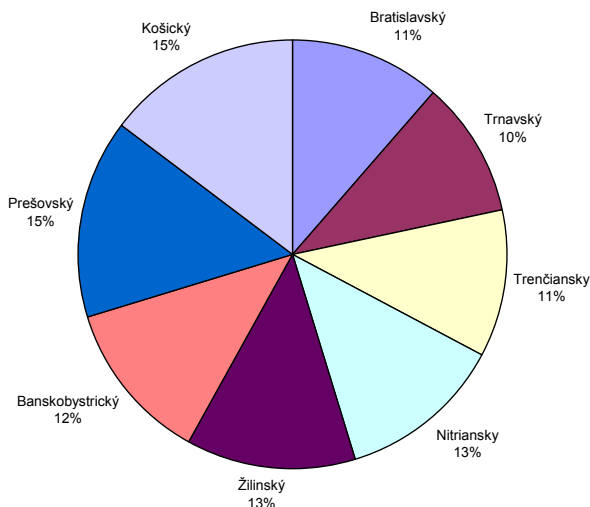
K 31. decembru 2013 mala Slovenská republika 5 415 949 obyvateľov, z nich 2 776 889 bolo žien. Narodilo sa 54 823 živých detí (o 712 menej ako v roku 2012) a zomrelo 52 089 osôb (o 348 menej ako v roku 2012). *Počet obyvateľov* v členení podľa krajov SR dokumentuje tabuľka 3 a graf 2. Ako vyplýva z údajov Štatistického úradu SR, najviac obyvateľov žilo v roku 2013 v Prešovskom kraji (818 916 obyvateľov) a najmenej v Trnavskom kraji (557 608 obyvateľov).

Tab. 3 Počet obyvateľov podľa krajov SR k 31. 12. 2013

	Bratislavský	Trnavský	Trenčiansky	Nitriansky	Žilinský	Banskobystrický	Prešovský	Košický
Počet obyvateľov	618 380	557 608	592 394	686 662	690 420	656 813	818 916	794 756

Zdroj: Spracované podľa údajov ŠÚ SR

Graf 2 Podiel počtu obyvateľov SR podľa krajov k 31.12.2013

Zdroj: Spracované podľa údajov ŠÚ SR

Počet živo narodených detí bol v roku 2013 najvyšší v Prešovskom kraji (9 412 živo narodených detí), najmenej detí sa narodilo v Trnavskom kraji (5 260 živonarodených detí). Za živo narodené dieťa sa považuje také, ktoré sa narodí aspoň s jedným zo znakov života, t. j. dýchanie, akcia srdca, pulzácia pupočníka alebo aktívny pohyb svalstva, aj keď nebol prerušený pupočník alebo nebola porodená placenta.

Pôrodná hmotnosť pritom je:

- a) 500 g a vyššia alebo
- b) 499 g a nižšia, ak dieťa prežije 24 hodín po pôrode (ŠÚ SR, 2015).

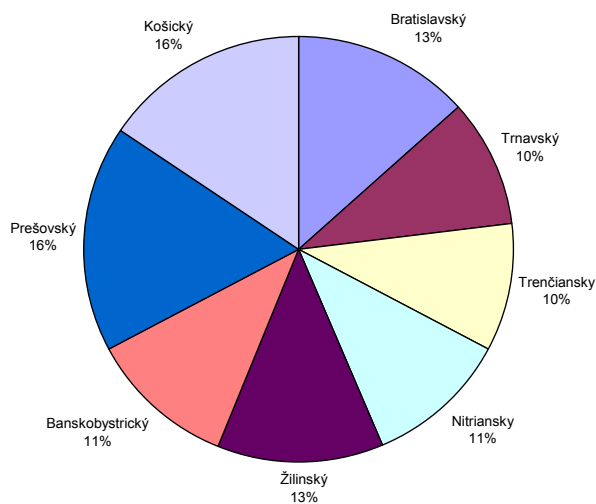
Tab. 4 Počet živo narodených detí v SR podľa krajov k 31. 12. 2013

	Bratislavský	Trnavský	Trenčiansky	Nitriansky	Žilinský	Banskobystrický	Prešovský	Košický
Počet živo narodených detí	7 376	5 260	5 396	5 822	6 953	6 084	9 412	8 520

Zdroj: Spracované podľa údajov ŠÚ SR

Významné zastúpenie v tomto ukazovateli počtu živo narodených detí majú po Prešovskom kraji kraje Košický (8 520 živo narodených detí) a Bratislavský (7 376 živo narodených detí). Počty živo narodených detí v jednotlivých krajoch SR dokumentuje tabuľka 4. Podiel živo narodených detí v jednotlivých krajoch na celkovom počte živo narodených detí v celej SR znázorňuje graf 3.

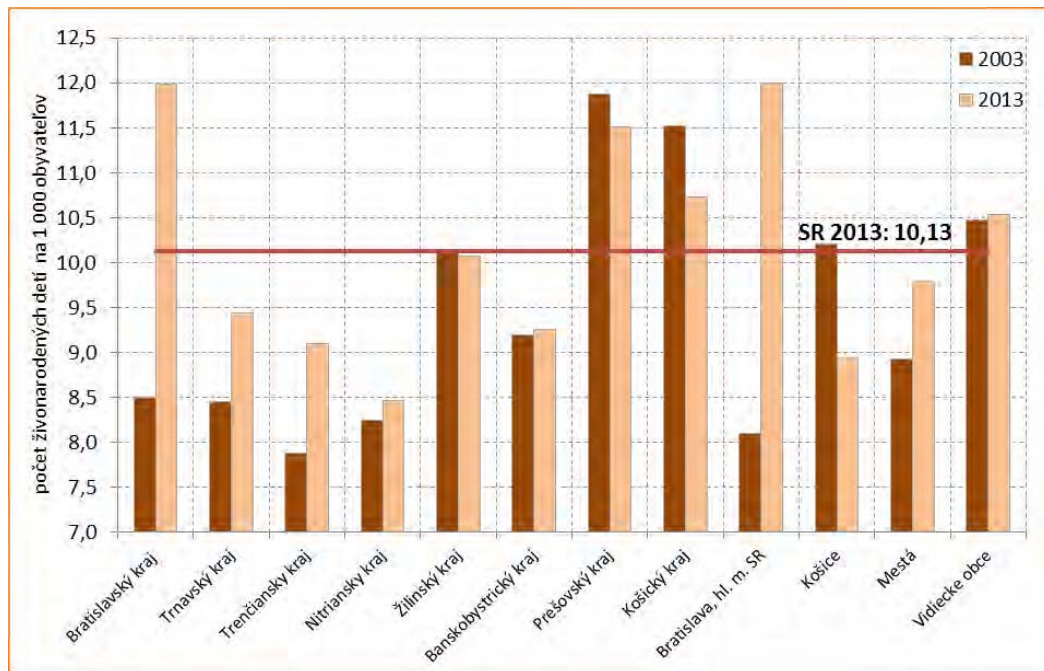
Graf 3 Podiel živo narodených detí v jednotlivých krajoch na celkovom počte živo narodených detí v celej SR k 31. 12. 2013

Zdroj: Spracované podľa údajov ŠÚ SR

Ako uvádzajú údaje Štatistického úradu SR, počet živo narodených detí bol v roku 2013 síce najvyšší v Prešovskom kraji, ukazovateľ **hrubej miery živorodenosti** v krajoch a regiónoch má však najvyššiu hodnotu v Bratislavskom kraji. Hrubá miera živorodenosti uvádza počet živo narodených detí na 1 000 obyvateľov. Ako sa zmenil tento ukazovateľ v roku 2013 v porovnaní s rokom 2003 za jednotlivé kraje, mestá spolu a vidiecke obce spolu, Bratislavu a Košice, dokumentuje graf 4. Výraznú pozitívnu zmenu zaznamenal ukazovateľ hrubej miery živorodenosti v roku 2013 v porovnaní s rokom 2003 v Bratislavskom kraji a v Bratislave, hlavnom meste SR. Naopak, výraznejšia negatívna zmena v sledovaných rokoch je zjavná v Košiciach a Košickom kraji, menej výrazná v Prešovskom kraji.

Graf 4 Hrubá miera živorodenosti v krajoch a regiónoch SR (2003, 2013)

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2013, s. 48

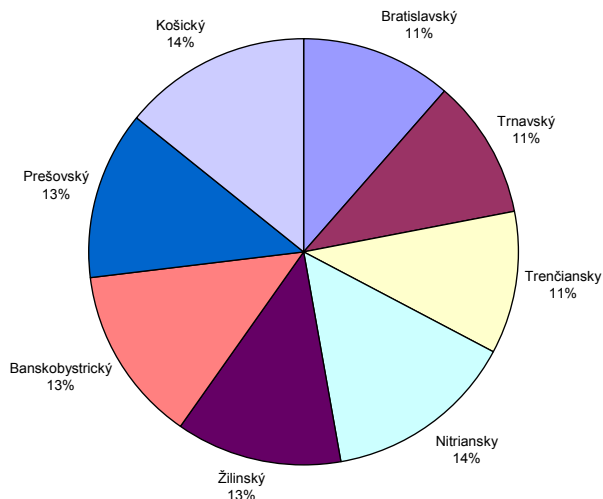
Ukazovateľ počtu zomretých osôb bol v roku 2013 najvyšší v Nitrianskom kraji (7 543 zomretých osôb), druhý v poradí bol ukazovateľ počtu zomretých v Košickom kraji (7 326 zomretých osôb). Najmenej osôb zomrelo v roku 2013 v Trnavskom kraji (5 494 zomretých osôb). Počty zomretých osôb v roku 2013 podľa krajov uvádza tabuľka 5, podiely jednotlivých krajov na celkovom počte zomretých osôb v celej SR znázorňuje graf 5.

Tab. 5 Počet zomretých v SR podľa krajov k 31. 12. 2013

	Bratislavský	Trnavský	Trenčiansky	Nitriansky	Žilinský	Banskobystrický	Prešovský	Košický
Počet zomretých	5 907	5 494	5 680	7 543	6 555	6 812	6 772	7 326

Zdroj: Spracované podľa údajov ŠÚ SR

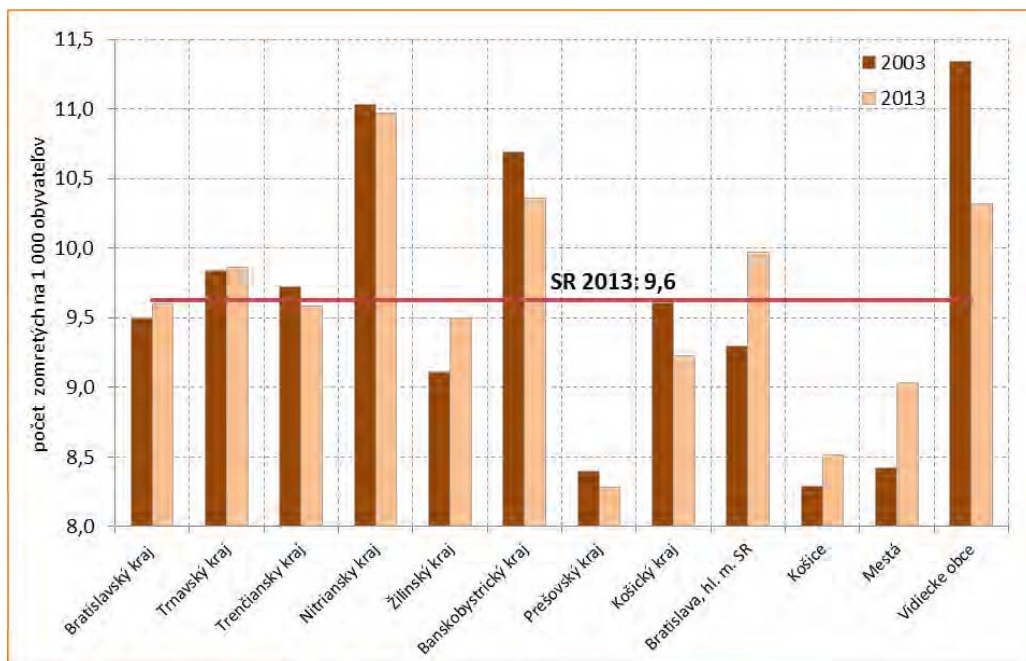
Graf 5 Podiel zomretých v jednotlivých krajoch na celkovom počte živonarodených detí v celej SR k 31. 12. 2013

Zdroj: Spracované podľa údajov ŠÚ SR

Tak, ako ukazovateľ počtu zomretých osôb, tak aj **ukazovateľ hrubej miery úmrtnosti**, t. j. počet zomretých osôb na 1 000 obyvateľov, dosiahol v roku 2013 najvyššiu hodnotu spomedzi všetkých krajov aj v Nitrianskom kraji.

Graf 6 Hrubá miera úmrtnosti v krajoch a regiónoch SR (2003, 2013)

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2013, s. 59

Porovnanie ukazovateľov hrubej miery úmrtnosti podľa jednotlivých krajov, miest spolu a vidieckych obcí spolu, a pre Bratislavu a Košice dokumentuje graf 6. V roku 2003 dosahoval ukazovateľ najvyššie hodnoty pre vidiecke obce, Nitriansky kraj a Banskobystrický kraj. Jeho hodnota v roku 2013 však v spomínaných krajoch Nitrianskom a Banskobystrickom oproti roku 2003 mierne klesla, hodnota ukazovateľa hrubej miery úmrtnosti pre vidiecke obce klesla v tomto porovnaní výraznejšie.

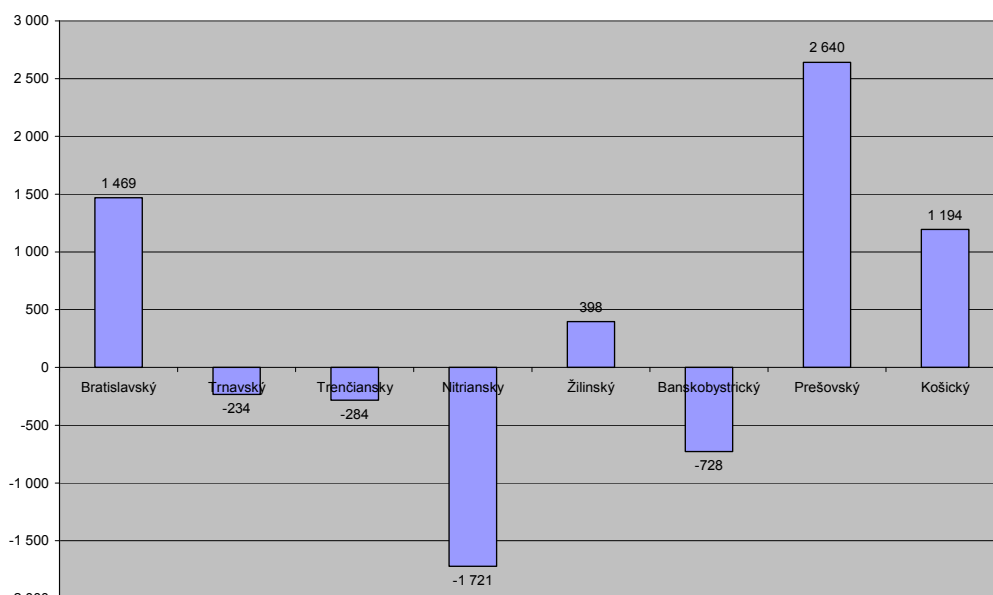
Prírodný prírastok, resp. úbytok obyvateľstva je štatistický ukazovateľ, ktorý vyjadruje rozdiel medzi počtom živo narodených detí a zomretých osôb. Ako vyplýva z tabuľky 6 a grafu 7, ktoré dokumentujú a znázorňujú údaje o prirodzenom prírastku, resp. úbytku obyvateľstva podľa jednotlivých krajov v SR v roku 2013, najvyšší úbytok počtu obyvateľstva zaznamenal Nitriansky kraj (-1 721 obyvateľov). Z krajov, ktoré v roku 2013 zaznamenali najvyšší prírastok obyvateľstva dominuje Prešovský kraj (+2 640 obyvateľov), významným počtom prispeli aj Bratislavský kraj (+1 469 obyvateľov) a Košický kraj (+1 194 obyvateľov).

Tab. 6 Prírodný prírastok/úbytok obyvateľov v SR podľa krajov k 31. 12. 2013

	Bratislavský	Trnavský	Trenčiansky	Nitriansky	Žilinský	Banskobystrický	Prešovský	Košický
Prírodný prírastok/úbytok	1 469	-234	-284	-1 721	398	-728	2 640	1 194

Zdroj: Spracované podľa údajov ŠÚ SR

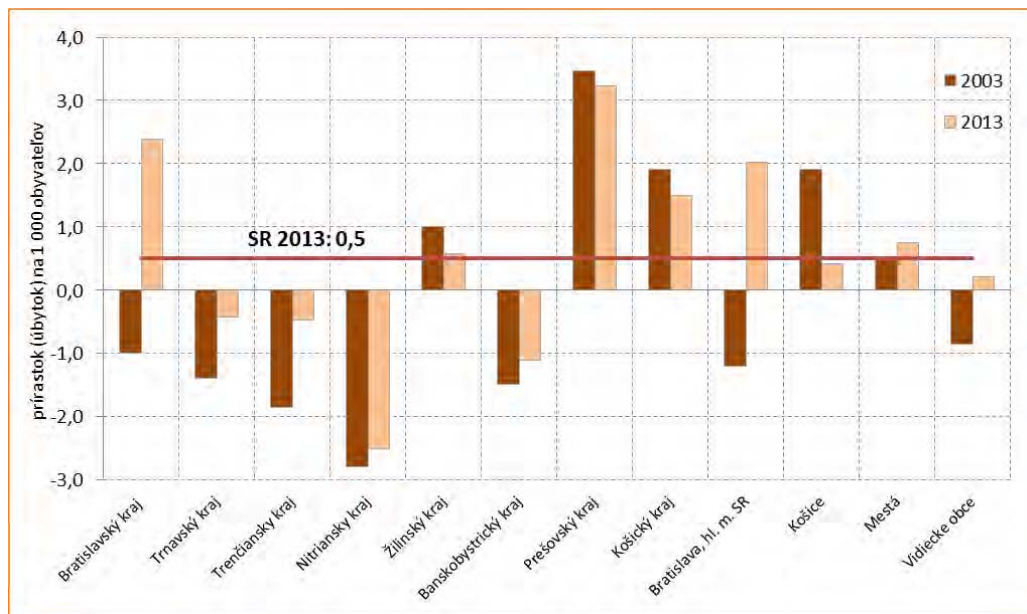
Graf 7 Prírodný prírastok/úbytok obyvateľov v SR podľa krajov k 31. 12. 2013

Zdroj: Spracované podľa údajov ŠÚ SR

Prešovský kraj dominuje aj v **hrubej miere prirodzeného prírastku** v rokoch 2003 a 2013. Nitriansky kraj je podobne ako v rebríčku prirodzeného úbytku obyvateľstva aj v rebríčku **hrubej miery prirodzeného úbytku** na prvej priečke aj v roku 2013 (aj v roku 2003).

Graf 8 Hrubá miera prirodzeného prírastku/úbytku v krajoch a regiónoch SR (2003, 2013)

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2013, s. 77

Záver

Demografický vývoj v SR je charakterizovaný procesom starnutia. Tento fenomén, ktorý má globálny charakter, ovplyvňuje každého jednotlivca v spoločnosti aj spoločnosť ako celok. „Krajiny sveta sú v rôznych fázach tohto procesu a výrazne sa líšia aj tempom starnutia. Všetky relevantné štatistické ukazovatele dokazujú zrýchľujúci sa proces starnutia slovenskej populácie. Všeobecne platí, že v krajinách, kde sa začal proces starnutia neskôr, prebieha tento proces intenzívnejšie a tieto krajiny budú mať menej času na prispôbenie spoločenských podmienok tomuto fenoménu. Medzi takéto krajiny patrí aj Slovenská republika“ (SÚ SR, 2013).

Index starnutia, ktorý vyjadruje pomer medzi počtom osôb v poproduktívnom veku (65+) a počtom osôb v predproduktívnom veku (0 – 14) bol v roku 2013 pre celú populáciu v Slovenskej republike 88,34 (pre ženy 112,20 a pre mužov 65,68), čo je za desaťročné obdobie porovnávania výrazné zvýšenie (v roku 2003 bol index starnutia pre celú populáciu 65,70, pre ženy 84,20 a pre mužov 48,10) (Infostat, 2015).

Pod starnutie obyvateľstva sa v dlhodobom horizonte podpisuje nižšia natalita, ale aj úroveň zdravotnej starostlivosti, zlepšenie zdravotného stavu obyvateľstva a

predlžovanie života jednotlivcov. Túto skutočnosť potvrdzuje aj nárast **strednej dĺžky života** pri narodení. Stredná dĺžka života pri narodení je priemerný počet rokov, ktoré pravdepodobne prežije práve narodená osoba za predpokladu, že sa mortalitné pomery nezmenia. Najväčšiu nádej na dožitie majú ženy v Bratislavskom kraji (81,21 rokov), najnižší vek dožitia dosiahnu podľa predpokladu tohto ukazovateľa muži v Košickom kraji (71,55 rokov). Pravdepodobnosť dožitia je dlhodobo výrazne vyššia u žien ako u mužov. Stredná dĺžka života žien sa v jednotlivých krajoch SR pohybuje od 79,05 v Košickom kraji po 81,21 v Bratislavskom kraji. Muži sa podľa predpokladov budú dožívať veku v intervale od 71,55 v Košickom kraji do 74,48 v Bratislavskom kraji.

Z porovnávania demografických údajov Štatistického úradu SR pre vidiecke obce vyplýva, že **hrubá miera živorodenosti** od roku 2003 do roku 2013 mierne stúpila (z 10,48 na 10,53) a v roku 2013 bola tiež mierne nad priemerom SR (10,13). Ukazovateľ **hrubej miery úmrtnosti** dokumentuje v sledovanom desaťročnom období výraznejší pokles úmrtnosti obyvateľstva vo vidieckych obciach (z 11,34 v roku 2003 na 10,32 v roku 2013), dosahuje však výraznejšie vyššiu hodnotu ako v mestách (9,03) a menej výrazne vyššiu hodnotu, ako je celoslovenský priemer hrubej miery úmrtnosti (9,63). Pozitívna pre rozvoj vidieka je skutočnosť, že zatiaľ čo v roku 2003 zaznamenali vidiecke obce v ukazovateli **hrubej miery prirodzeného prírastku** negatívnu hodnotu (-0,86), v roku 2013 už tento ukazovateľ dokumentoval prírastok vidieckeho obyvateľstva (0,21). Stále je však hodnota ukazovateľa hrubej miery prirodzeného prírastku pre vidiecke obce v roku 2013 nižšia ako pre mestá (0,75) a aj nižšia, ako je celoslovenský priemer (0,51).

Pre rozvoj vidieka sú určujúce základné ukazovatele stavu obyvateľstva a prognózy demografického vývoja. Spolu s ďalšími sociálno-ekonomickými činiteľmi, ktoré ovplyvňujú stav a pohyb vidieckeho obyvateľstva, vytvárajú predpoklady pre podporu a udržateľnosť zamestnanosti vo vidieckych oblastiach, ktoré dlhodobo čelia hrozbe odlivu pracovných síl. Politika kvality ovplyvňuje regionálnu politiku prostredníctvom systémov označovania tradičných regionálnych výrobkov. Môže byť prínosom pre vidiecke hospodárstvo, zvlášť v znevýhodnených oblastiach, horských oblastiach a v najvzdialenejších regiónoch najmä tým, že bude poskytovať výrobcom nástroje na identifikáciu a presadzovanie tých ich výrobkov, ktoré majú špecifické vlastnosti.

Zoznam bibliografických odkazov

Infostat. *Demografické údaje*. Dostupné 24. 3. 2015, na

http://www.infostat.sk/vdc/sk/index.php?option=com_content&view=article&id=17&Itemid=18

Štatistický úrad Slovenskej republiky. (2014). *Vývoj obyvateľstva v SR a krajov v roku 2013*. Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky.

Štatistický úrad Slovenskej republiky. *Databáza DATAcube*. Dostupné 13. 3. 2015, na http://slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/Databases/DATAcube_sk!/ut/p/b1/jZLLb oMwE-

[EW_pR9QcQ3mkeWAGuPgUmximrKpWFQVUpN0UfX7C6k3Carp7CyfozuamaAPDKf_Gr7H9-FrPJ-](http://slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/Databases/DATAcube_sk!/ut/p/b1/jZLLb oMwE-EW_pR9QcQ3mkeWAGuPgUmximrKpWFQVUpN0UfX7C6k3Carp7CyfozuamaAPDKf_Gr7H9-FrPJ-)

[Gj_ndJ686IVmeM0KWdyFkWhWaS3sDhPwMgH4owg3fm0eIPfUCLPjDDx2vge48vF](http://slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/Databases/DATAcube_sk!/ut/p/b1/jZLLb oMwE-Gj_ndJ686IVmeM0KWdyFkWhWaS3sDhPwMgH4owg3fm0eIPfUCLPjDDx2vge48vF)

YFZCRLHVOh-
kFy5xeCSp4qIFMihqTSmo2OIID0v_49AbNPWutWdR1EF26nbyZQWwtsU-
d7gNnvVOPy4zIGFbnmViHkijnfA_j6N8lifgvgKv9JNwlIVjVvNxJhG93mL4GV-
T0H_QXxbeAC-
E5kbcn92hbq8nx8Cz6P9rcOGOU93f0AY1S8vQ!!/dl4/d5/L2dJQSEvUUt3QS80SmtFL
1o2X1ZMUDhCQjFBME9RUDYwQUILTjRTOUkwMIMz/

Štatistický úrad Slovenskej republiky. *Metodické vysvetlivky a definície*. Dostupné 14.
3. 2015, na <http://www.statistics.sk/pls/elisw/utlData.htmlBodyWin?uic=61>